



STADSHOLMEN

MEMNON 4

Munkbrogatan 2

GAMLA STAN



Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

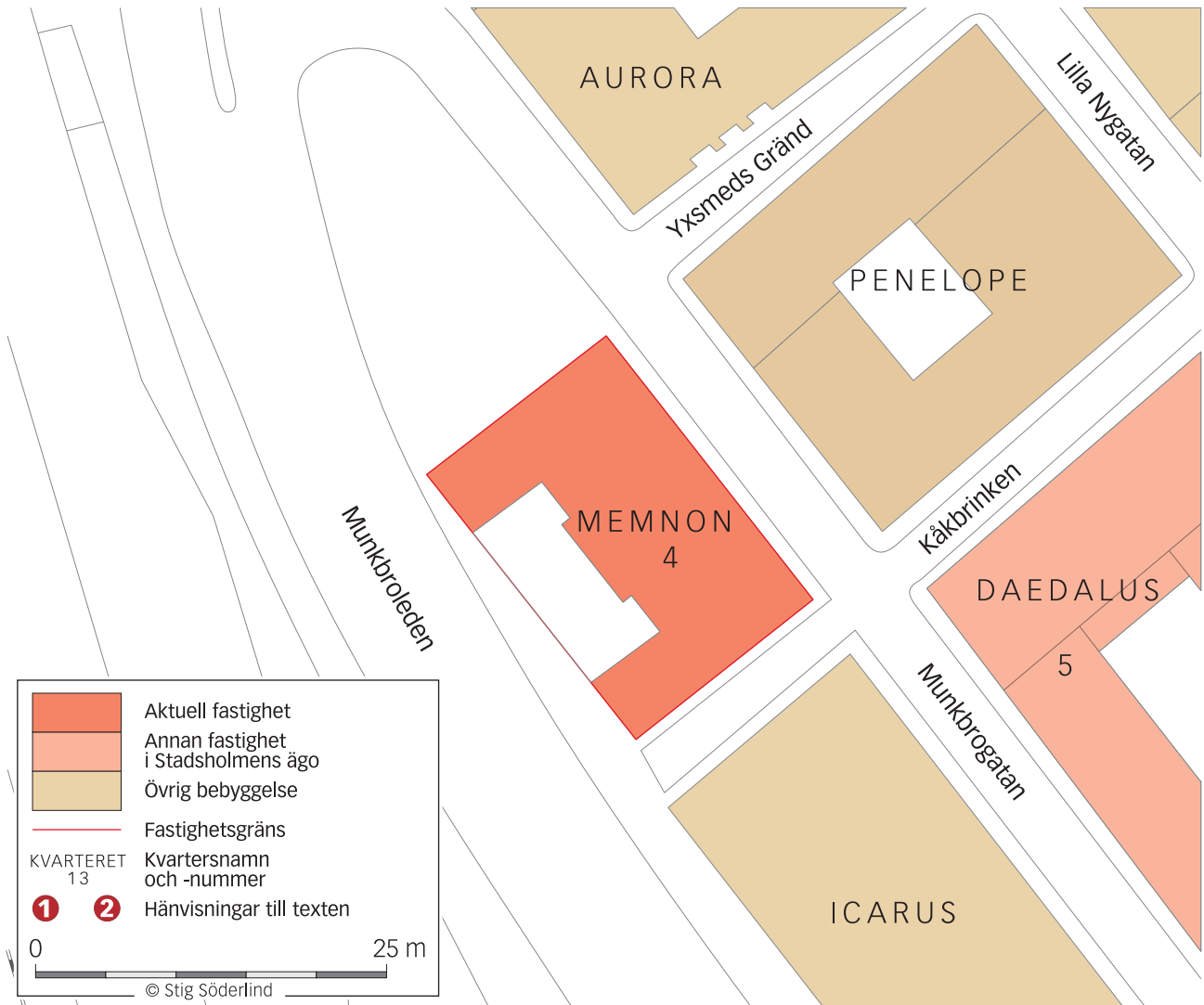
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

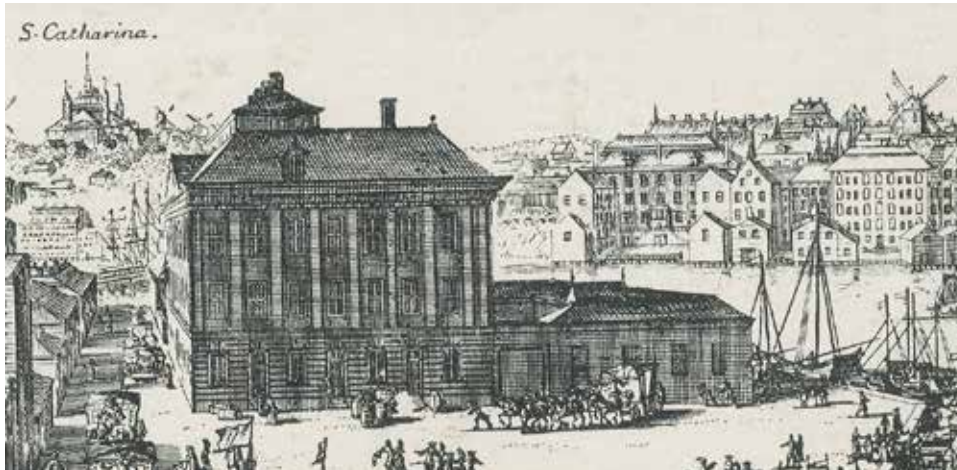
Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladen.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladen kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladen finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se





PIPERS PALATS VAR NYBYGGT NÄR DET AVBILDADES I DAHLBERGS SUECIA. DEN HÖGRE DELEN SOM UTGÖR HUVUDBYGGNAD OCH FLYGLAR ÄR ÄNNU KVAR. LIKSOM IDAG ÄR BOTTENVÅNINGEN RUSTICERAD OCH FASADEN OVANFÖR INDELAD MED LISENER. SSM:S ARKIV.



VY FRÅN TORGET VID 1900-TALET S BÖRJAN. DE SJU FÖNSTERAXLARNÄRMÄST MUNKBROGATAN, TILL VÄNSTER I BILD, FINNS ÄNNU KVAR. ÖVRIGA DELAR REVS PÅ 1950-TALET DÅ MUNKBROLEDEN SKULLE DRAS FRAM. SSM A109/35:16.

Memnon 4 präglas av den ombyggnad som skedde vid mitten av 1700-talet då politiker och grosshandlaren Gustaf Kierman var ägare. Fast inredning av rokokotyp enligt Jean Eric Rehns ritningar finns delvis bevarad, dock kompletterat med senare kopior.

Kierman var en representant för frihetstidens borgare och en framgångsrik entreprenör vars fall blev stort när han vid ett regeringsskifte dömdes till vatten och bröd vid Marstrands fästning där han dog ett år senare.

Memnon 4 är blåvärderad enligt Stockholms Stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta

innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många



MEMNON 4 SETT FRÅN SYDVÄST. DE TRE NEDRE VÅNINGARNA UPPFÖRDES PÅ 1690-TALET MEDAN DEN ÖVRE TILLBYGGDES PÅ 1760-TALET. NÅGRA AV FÖNSTREN ÄR BLINDFÖNSTER. FOTO: J. MALMBERG.

gångar källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmückning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta

och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag.

Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna. Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade



BOTTENVÅNINGENS ENTRÉHALL MED TRAPPLOPP MOT NÄSTA VÅNING OCH TVÅ KOPPLADE KOLONNER. DÖRREN TILL VÄNSTER UNDER TRAPPAN LEDER TILL KÄLLARNA. FOTO: J. MALMBERG.

för att väcka intresse för stadens kulturhistoriskt värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

HISTORIK

Piperska palatset

Kvarteret Memnon består av en enda fastighet som ursprungligen var större och sträckte sig längre mot

Riddarfjärden i väster. Kvarteret ligger på mark som fylldes ut och bebyggdes under 1600-talets andra hälft. Tomten var först i stadens ägo, på 1680-talet fanns där ett hus och en smedja. Kanslirådet Carl Piper köpte tomten 1694 och lät uppföra det palats som står kvar idag. Det finns inga ursprungliga handlingar bevarade men det har föreslagits att Tessin d y har stått för ritningarna, han var inblandad i flera andra byggnadsprojekt för Karl och Kristina Piper. Palatsets utseende vid sekelskiftet 1700 finns avbildat på ett kopparstick av J v d Aveelen 1702 i Dahlsbergs Suecia. Huvudbyggnaden längs Munkbrogatan var tre våningar hög med säteritak. Mot väster sträckte sig två korta flyglar av samma höjd som huvudbyggnaden. Dessa är de byggnadskroppar som är bevarade idag, medan tomtdelen med den lägre gårdsbebyggelsen nu upptogs av Munkbroleden. Carl Piper deltog i slaget om Poltava 1709 och dog i rysk fångenskap 1716. Det är tveksamt om han



FÖNSTERFODER I ROKOKOSTIL FINNS I MÅNGA RUM MEN FÖNSTERBÅGARNA ÄR UTBYTTA. FÖNSTERNISCHERNA HAR I DE FLESTA FALL INGA PANELER. FOTO: J. MALMBERG.

någonsin bodde i huset. Änkan Kristina Piper bodde inte där. I stället hyrdes det ut, bland annat till greve Gabriel Falkenberg och senare greve Thure Gabriel Bielke.

Senast 1740 flyttade sonen Carl Friedrich Piper in med hustru, tre barn och tjugo betjänter. När fastigheten brandförsäkrades 1747 fanns det tio eller elva rum per våning, alla med gipsade tak. Det fanns två trapplopp innanför portar från gatan; huvudporten vid Munkbrogatan och en sidoport vid Kåkbrinken, den senare användes förmodligen av tjänarna. Trapploppen hade stentrappor till första våningen och där över trappor av trä. Det omnämns också en liten löntrappa av trä mellan första och andra våningen men exakt var den fanns är okänt. Vinden var inte inredd och under huset fanns välvda källare. På gården fanns bland annat tre stall med plats för tretton hästar, tre vagnshus och ett vagnslider. Det fanns med andra ord möjlighet att ha ett

stort antal hästar och vagnar för ståndsmässiga resor.

Gustaf Kiermans ombyggnad

Piper sålde fastigheten 1758 till Gustaf Kierman; grosshandlare, politiker och direktör vid ostindiska kompaniet. Det finns flera källor som beskriver att Kierman lät genomföra stora ombyggnader men det finns inga bygglovritningar bevarade. Han lät inte heller upprätta någon ny värdering i brandförsäkringarna. Huvudbyggnaden byggdes på med en våning till dagens volym, även stallängan byggdes på. Flyglarna byggdes till mot väster och bostadsvåningarna nyinreddes efter ritningar av Jean Erik Rehn. Kierman brukar nämnas som en representant för den förmögna Skeppsbroadelen som växte fram i Stockholm under 1700-talet. Kierman var hattpolitiker. När partiet mössorna tog över makten gjordes en granskning av de valutaaffärer som Kierman gjort för statens räkning. Han dömdes 1765 för att ha

tillskansat sig stora belopp av statens medel och sattes på Marstrands fästning där han dog året därpå. När hattarna åter kom till makten friades Kierman postumt från misstankarna.

Krigskollegiums kontor

Kiermans måg försökte reda ut svärfaderns ekonomi och sålde fastigheten Memnon till Krigskollegium. Från 1760-talet fram till 1900-talets början hade de sitt kontor i huset. Den del av tomten som låg mot vattnet såldes 1783 av till Christina Nyman. Den innehöll gårdsbyggnader med bostadsrum, krog och stall. Nyman inrättade här en svensktalande teater som blev mycket populär, på invigningen var Gustav III:e närvarande.

Först 1829 gjordes en ny beskrivning i brandförsäkringshandlingarna, trots att huset hade genomgått en stor ombyggnad redan omkring 1760. I den nya beskrivningen tas även fast inredning upp, till exempel kakelugnar, papperstapeter, bröst och fotpaneler. Att Krigskollegium flyttade in tycks inte ha förändrat byggnaden nämnvärt, annat än att rummen användes som kontor eller arkiv. Under resten av 1800-talet skedde några mindre ombyggnader, man flyttade till exempel flera mellanväggar och dörröppningar, i den södra flygeln togs trappan bort och porten vid Munkbrogatan flyttades in från fasadlivet.

I stadens ägo

1919 övergick ägandet från staten till Stockholms stad. Den del av kvarteret som inhyt Nymans teater revs inför framdragandet av Munkbroleden. Det var från början tänkt att även den nu kvarvarande delen av kvarteret Memnon skulle rivras men istället kom den att användas för olika kommunala inrättningar, bland annat stadspolisens.

Upprustning och renovering

Till slut beslöts det att fastigheten skulle få stå kvar, men man rev de delar av flyglarna som tillbyggts 1760. När den kvarvarande delen renoverades var ambitionen att behålla byggnadens rokokokaraktär. Tre kakelugnar från Stadsmuseets samlingar deponerades i fastigheten och inredningen kompletterades med nya snickerier i rokokostil. Fasaderna putsades och flyglarna fick nya gavlar mot väster där rummen stod utan yttermurar efter rivningarna.

Under 1900-talets andra hälft har många av



KAKELUGNSNISCHENS FODER LIKSOM DEN HALVFRANSKA BRÖSTPANELEN ÄR I ROKOKOSTIL. KAKELUGNEN FRÅN SAMMA TID ÄR DEPONERAD FRÅN STADSMUSEETS SAMLINGAR OCH KOM URSPRUNGLIGEN FRÅN KVARTERET ÖVERKIKAREN PÅ SÖDERMÅLM. FOTO: J. MALMBERG.

fönstren bytts ut, en hiss har installerats i den södra flygeln och porten mot Kåkbrinken har fått handikappanpassade dörrblad. Samtidigt grundförstärktes fastigheten, en åtgärd som har gjorts i många fastigheter som har byggts på utfylld mark. Man kunde konstatera att huset är grundlagt på pålar samt fyllning av sand och grus, organiskt material, huggspån och tegelskärv. Förnyad grundförstärkning kommer att utföras under 2013. Skyddsföreskrifter upprättades i samband med ombyggnaden.

BYGGNADSBESKRIVNING

Gården

Den lilla, stenlagda gården avgränsas från Munkbroleden av ett järnstaket.

Exteriör

Byggnaden består av en huvudbyggnad mot Munkbrogatan och två flyglar mot väster, alla fyra våningar



PORTEN VID HUVUDENTRÉN MOT MUNKBROGATAN HAR DÖRRBLAD OCH ÖVERSTYCKE MED RIKT SNIDAD ROKOKODEKOR. DET RUNDA ÖVERLJUSFÖNSTRET HAR URSPRUNGLIGT SPRÖJSVERK. FOTO: J. MALMBERG.



DÖRRBLADEN INNE I Huset ÄR ENKLA OCH AV ROKOKOTYP, MÅNGA ÄR TILLVERKADE PÅ 1950-TALET. DÖRRFODREN ÄR OFTA AV EMPIRETYP LIKSOM NÅGRA PARDÖRRAR. FOTO: J. MALMBERG.

höga. Taket är ett valmat mansardtak klätt med plåt med flera takkupor i det nedre fallet. Bottenvåningen är rusticerad och putsad med en sockel av sandsten.

Fasaderna är putsade och indelade med lisener och våningsband. Mot gården och Munkbrogatan finns svagt framskjutande partier (risaliter). Fönstren har med några undantag putsade omfattningar.

Huvudentrén vid Munkbrogatan har en rundbågig sandstensportal i rokokostil. Porten från samma tid har två dörrblad med rikt snidade detaljer. Även de två fönstren som flankerar porten har sandstensomfattningar. Vid Kåkbrinken finns en enkel sandstensportal och port med sentida dörrblad. Mot Munkbron finns ytterligare en port med enkel

stenomfattning i sockelhöjd och ett sentida dörrblad. Mot gården finns två portar, en i huvudbyggnadens mittaxel och en mot det före detta trapploppet i den södra flygeln. Den förra har en enkel sandstensomfattning liksom de två flankerande fönsteröppningarna. Båda har dörrblad från 1700-talet.

Interiör

Inredningen präglas till stor del av snickerier i rokokotyp efter Jean Erik Rehns förlagor. Det finns hel- och halvfranska dörrblad, dörr- och fönsterfoder, taklister, paneler med nupna hörn samt foder till kakelugnsnischer. Delar av 1700-tals inredningen

är kopior från 1950-talets renovering, andra troligen kopior från 1800-talet. Original och kopior är mycket svåra att skilja åt. Det finns också 1800-talsinredning som inte efterliknar rokokon i form av till

exempel dörrblad och dörrfoder. Förutom de kakelugnar som deponerats från stadsmuseet finns gustavianska kakelugnar från huset och en murad spis, möjligen från byggnadens uppförande.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.